

Helytörténeti múzeum Hajdúszoboszlón

Már több mint 25 éve annak, hogy a helyi gimnázium növendékei e sorok írójának irányításával és közreműködésével először kezdtek érdeklődni a múlt tárgyi emlékei iránt a városban és környékén. Az egymást váltó gyűjtőnemzedékek főszereplői a történelmi, illetve a honismereti szakkör tagjai voltak. A munkában részt vevők száma ugyan változott, de az alapvető cél állandó maradt: megmenteni, közkinccsá tenni a szoboszlói ember életének, küzdelmének tárgyi és szellemi értékeit.

Hosszú és kitartó munka eredményeként jött létre a Bocskai Istvánról, a hajdúk nagy patrónusáról elnevezett múzeum, mely állandóan gyarapodó és szakszerűen nyilvántartott gyűjteményével, növekvő közművelődési tevékenységével (vetélkedők, múzeumi órák, szakköri bemutatók stb.) mára a város számottevő kulturális intézménye lett. A múzeum létesítését a város nagy történelmi múltja mellett a helyiek hagyománytisztelte, s a növekvő idegenforgalom kulturális igényei tették indokolttá. Időszerezését fokozta, hogy a gyógyfürdő hatására itt viszonylag korán megindult a városiasodás. Ez pedig – különösen a felszabadulás után – az életmód jelentős átalakulásával járt, s a régi értékek fokozatos eltűnésével fenyegetett.

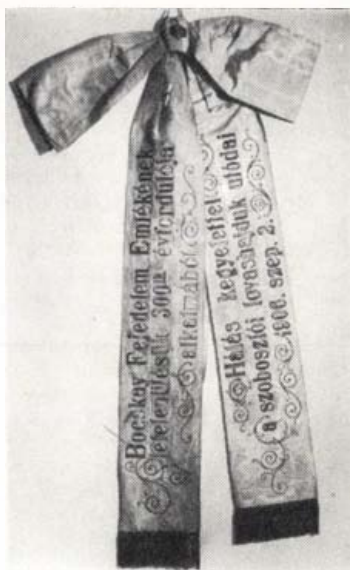
Múzeumunk eddigi sorsa, fejlődése rendhagyóan alakult. Társadalmi kezdeményezés útján született, fejlődött, gyűjteményének nagyobb része nem vásárlás, hanem a lakosság áldozatkészsége, bizalma révén gyarapodott és a diákok patronálják immár kerekken negyedszázada.

Olyan szakemberekben, akik nem ismerik a munka eredményeit, netán felmerül a gondolat, hogy az így kialakult gyűjtemény esetleges és nem tükrözi kellően a település történetét, népiéletét. Azt hiszem, ennek ellenkezőjéről győzheti meg a kételkedőt a ma már tizenegyezer darabból álló gyűjtemény vázlatos bemutatása.

A történeti gyűjtemény tárgyi anyagában a régészeti emlékek leletmentés eredményei. Legrégibb tárgyunk egy mammutbéli csontmaradványa, amely a szakemberek megállapításai szerint több tízezer éves. A középkori fegyvereken, ekecsoroszlályokon, edényeken kívül a Bocskai- és hajdú-relikviákat emeljük ki. Ezek közül különösen jelentős a holland Caymox Baltazár eredeti Bocskai-metszete a 1600-as évek elejéről, illetve Halasi Fekete Péternek (a szoboszlói lovas hajdúk vezetője volt) a fejedelemtől kapott adománylevele. A Hajdúdorogon élt Szüts János vándor piktor 1816-os nagyméretű festménye Bocskait, a hadvezért idézi. Az emlékbútorok, a helyi rendeltetésű réz pecsénymók mellett jelentős értéket képvisel a zászlókból, emlékszalagokból álló gyűjteményünk. A zöld selyemből készült, fecskefark alakú himzett „Bocskai-zászló”-t a hagyomány a fejedelem ajándékának tartja, míg a kutatók szerint inkább a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc idején készülhetett. A múzeumban őrzött dokumentum tanúsága szerint 1848/49-ben zászlónk a szoboszlói hajdúkat lelkesítette Erdély harcmezőin. A készített mesterek legjellemzőbb szerzemései a megörökítő ipartestületi zászló 1906-ban készült, a megalakulás 15. évfordulójára. A régi szoboszlói dalkultúra emlékét – többek között – három nyomottmintás zászló őrzi. A különböző rendeltetésű emlékszalagok közül a történelmi hagyományok helyi élesztésére utal az, amelyiken a következő himzett felírás áll: „Bocskay Fejedelem Emlékének letelepülésük 300-ik évfordulójá alkalmából – Hálás kegyelettel a szoboszlói lovas hajdúk utódai 1906. szept. 2.” A helyi múltból sokat elárulnak olyan egyedi jelentőségű várostörténeti emlékeink, mint például az iratörző láda, bírói szék, hatósági bilincs stb.

A múzeum már régóta kötelességének tekinti a város nagy szülőitől emléktárgyának összegyűjtését, bárhol is éltek az országban. Így került sor a „népies író” Szívós Béla, a „szoboszlói” Szép Ernő, a novellista Fehér Gábor, valamint Gönczy Pál, a reformer pedagógus, Hőgyes Endre, a „magyar Pasteur”, Kenézy Gyula, az egyetemalapító orvosprofesszor és Kovács Máté, a művelődéspolitikus hagyatékának felkutatására, megszerzésére.

Ezer darabot meghaladó numizmatikai gyűjteményünkben legértékesebbek az osztrák nyelvtérületen készült ún. friesachi dénárok. A szakirodalom megállapítása szerint ezek az Árpád-korban környékünkön igen elterjedt pénzek a település (Zobozlou Wasar = Szoboszlóvásár) vásáros funkcióját bizonyítják.

Emlékszalag a letelepülés 300. évfordulójára, 1906

Fémpénzeinkkel a magyar történelem korai szakaszától (III. Béla uralkodásától) kezdődően számos jelentősebb történelmi fordulatot, gazdasági-pénzügyi korszakot (szabadságharcok, régi forint, korona, új forint) meg lehet szólaltatni. Az erdélyi fejedelmek ezüsttallérjai mellett figyelemre méltóak emlékpénzeink, érmeink is, Az iskola- és ipartörténetet (céhes és ipartestületi emlékek) érdekes fürdő-történeti anyag egészíti ki.

A néprajzi gyűjtemény anyagából a földművelés és a pásztorkodás, állattartás tárgyköre a legnagyobb. A város természeti adottságai miatt ugyanis e két gazdasági ág volt évszázadokon át a lakosság megélhetésének legfőbb alapja. A földművelés köréből a búza- és a kukoricatermesztés, valamint nádgazdálkodás, az állattenyésztéséből az egykor híres szoboszlói juhászat eszközanyaga emelkedik ki. Az életmód, a hagyományos házberendezés érzékeltetésére rendelkezésünkre állanak a régi szoboszlói ház helyiségeinek festett bútorai igen gazdag pipa-, óra- és lámpagyűjteménnyel. Legváltozatosabb, legszínesebb a konyha- és háztartási eszközök tára.

Helyi vonatkozásban érdemes megemlíteni a juhtartó gazdaságok eszközanyagát, főzőfelszerelését (evőasztal, „vasfazik”, vasból készült kanalak stb.), melyet a birkavágással járó ún. „gazdasági evés”-kor használtak. A kenyérsütő eszközök egy részével azok a híres „sütőgető asszonyok” is dolgoztak, akiknek „cipói” a századfordulón szekérszámra kerültek Debrecen piacaira, felháborítva a város pékjeit. A bőrből készült női viseletdarabokból legjellemzőbbek a gyűjteményben fellelhető hímezett kisbundák. Az egész Hajdúságban, sőt a Nagykunságban is egykor közkedvelt rövid bunda készítése a XVII–XVIII. századi előzményekig vezethető vissza. A szoboszlói szücsökön kívül más helyen is készítették a megyében. A csikósok, gulyások öltözetének egy-egy darabját (ing, gatyta, hímezett szűrők) a hajdanvolt itteni valóságos „pásztorinasztiák” tagjaitól vagy leszármazottaitól szereztük meg.

A múzeum adattárában a politikai-társadalmi élet dokumentumai részben a hajdúk történetére, részben a városi élet alakulására vonatkoznak. Legrégibbek a Mohácsnál csatát veszített II. Lajos, valamint Bocskai István, Báthori Gábor, Bethlen Gábor és a különböző Habsburg királyoktól származó nemesi kiváltságlevelek. A városra vonatkozó források közül például nemrég kerültek a múzeum birtokába a Függetlenségi és 48-as Kossuth-kör, valamint a Gazdálkodó Ifjak Egyesületének, illetve a Kisgazdapárt ifjúsági tagozatának jegyzőkönyvei. A helyi gazdaságtörténet több oldalú megközelítését segítik a korabeli kéziratos feljegyzések, gazdasági naplók, céhes és ipartestületi dokumentumok. Az oktatás és művelődés, a sajtóélet s a nagy szülöttek életére, munkásságára vonatkozó iratanyag mellett igen érdekes a társas élet helyi megnyilvánulásának témaköre. Ebből itt csak az olvasókörök (alapszabály, jegyzőkönyvek,

Részlet a népművészeti állandó kiállításból

pénztárkönyvek stb.) és a Hajdúságban is egyedülálló, sajátos szervezetű juhtartó gazdaságok sokrétű anyagára hívjuk fel a figyelmet,

Térképtárunk túlnyomórészt kéziratos anyagból áll. A város 1783-as első ismert térképe (Bek-mappa) jól mutatja a kétbélteles település jellemzőit, mely a többi hajdúvároshoz hasonlóan a végvár és a mezőváros sajátosságait egyesítette magában. 1841-ben a város belsősegeiről készült Hudatsik-Balthazár féle térkép már a korábbi kertéségi betelepülésének előrehaladását dokumentálja. A szakirodalomban eddig ismeretlen, 1868. évi több részes térképünk tizedenként mutatja be a várost, feltüntetve — többek között — a belső telkek tulajdonosainak nevét is. Értékes adatokat tartalmaz a belső telkek helyrajzi számát is rögzítő utcaszabályozási térképünk. Az 1857-ben készült térkép a tagosított határról, az egyik századvégi pedig a jelentősebb tanyákról informál. Az 1910-es, közlegelőket okumentálja. A szakirodalomban eddig ismeretlen, 1868. évi több részes térképünk tizedenként mutatja be a várost, feltüntetve — többek között — a belső telkek tulajdonosainak nevét is. Értékes adatokat tartalmaz a belső telkek helyrajzi számát is rögzítő utcaszabályozási térképünk. Az 1857-ben készült térkép a tagosított határról, az egyik századvégi pedig a jelentősebb tanyákról informál. Az 1910-es, közlegelőket okumentálja. A szakirodalomban eddig ismeretlen, 1868. évi több részes térképünk tizedenként mutatja be a várost, feltüntetve — többek között — a belső telkek tulajdonosainak nevét is. Értékes adatokat tartalmaz a belső telkek helyrajzi számát is rögzítő utcaszabályozási térképünk.

A diákok és felnőttek által készített kéziratos dolgozatokból, pályamunkákból kialakult gyűjtemény mellett igen gazdag képeslap- és jelentős számban archív fotókból álló fényképtárunk van, amely a szoboszlói múlt (városkép, fürdőképek, életmód, öltözködés, szokások) és a jelen számos területét öleli fel.

A múzeum másfél ezret meghaladó könyvtára történelmi, néprajzi, művészeti, népművészeti, oktatástörténeti és muzeológiai jellegű. Elkülönített része muzeális értékű könyvekből áll. A XVIII–XIX. századi bibliák, bibliai históriák, szép kötésű imakönyvek, zsolnárok (egyik 1764-ben jelent meg Szenczi Molnár Albert fordításában), illetve az álmos- és kuruzslókönyvek a vallásos élettel és a hiedelmekkel függnek össze. Az említett századokból származik egész sor költőnk, írónk (Dugonics, Csokonai, Kölcsey, Vörösmarty stb.) legtöbbször első kiadású könyve. A könyvtári állomány gyarapításában már évek óta kiemelt törekvésünk a hajdúkra, a hajdúvárosokra, Bocskaira és szabadságharcára vonatkozó anyag megszerzése.

A teljes múzeumi gyűjtemény gazdagítását és sokrétű felhasználását éveken át akadályozták nyomasztó raktározási gondjaink. Ezek 1980 tavaszán a városi tanács segítségével oldódtak meg, amikor önálló épületet kapott a múzeum a volt középiskolai leánykollégiumban, a hajdani úri kaszinó falai között. Ezzel a következő évben létrejött annak lehetősége, hogy az eddig meglevő nagyobb népművészeti és három kisebb kiállítás mellett elkészüljön az ötödik, a régen várt komplex állandó *helytörténi kiállításunk*. Minthogy erre sem a városnak, sem a felsőbb szerveknek anyagi kerete nem volt, ezért nyolc helyi üzem (tsz-ek, fürdő, ipari üzemek) segítségére — vagyis az 1958-as első állandó kiállításához hasonlóan újból társadalmi összefogásra — kellett támaszkodnunk. Az új kiállítás a település első írásos említésétől (1075-től) a 900. évfordulójáig, azaz 1975-ig kíséri nyomon Szoboszló történetét, kitekintve a népeletre is.

Intézményünk az 1960-as évek derekától része a megyei hálózatnak, élvezi a Déri Múzeum szakmai és erkölcsi támogatását, s évenként több tízezer látogatójával, kiállítási ismertetővel, a helytörténeti kutatások szolgálatával jelentős szerepet játszik az utóbbi években létrejött kisebb vidéki múzeumok között.

Dr. Juhász Imre

Énekkari Emlékszoba Hajdúszováton

Aki Hajdúszovátra, ebbe a Debrecen-től délre, 20 km-re fekvő kisközségbe érkezik, érdekes kirakatot láthat a község közepén. A takarékszövetkezet egykori helyiségét a község vezetői a Hajdúszováti Lenin Tsz Kodály Énekkarának adták át, hogy ott emlékszobát létesíthessen a csaknem 100 éves működésének emlékenyéből. Korábban ez az emléktábla az énekkar elnökének, Izsó Vincének egyik szobájában volt elhelyezve.

A 35 m²-nyi emlékszoba falait, szekrényeit, tárlóit szinte teljesen megtöltik az énekkari emlékek. Megtalálhatók itt a kórusról megjelent újságcikkek, fényképek albumai, oklevelek, emléklapok, fém, fa textil, kerámia, üvegkristály tárgyutalmak, minősítési plakettek, énekkari kítűntetések, műsorfüzetek, műsorplakátok. Különösen gazdag ez az anyag az 1947 elején újrakezdett és azóta töretlenül tartó kórusélet utóbbi 37 évére vonatkozóan.

Az emlékszoba főfalát egy Kodály-levél felnagyított fényképe díszíti. Kodály Zoltán 1948. május 7-én kelt levelével engelte meg a kórusnak, hogy a nevét viselhesse. E nagyszerű levél így szól:

Igen tisztelt énekkar! Eddig minden ilyen kívánságot, hogy rólam énekkart nevezzenek el, elhárítottam. Ha most a hajdúszovátiak ismételt kérésére habozom, hogy ne tegyek-e kivételt, az jut eszembe, hogy ezzel a kar nagy kötelezettséget vállal. Kétoldalú szerződés ez, én azt kötöm ki a nevemért, hogy a kar soha egy darabot sem vesz műsorára, amit én nem helyeselnek. Gondolják meg, milyen szoros megkötöttséget jelent ez! Ha elég erősek, hogy teljesíteni tudják: ám legyen. Próbája lenne ez: megbír, megtűr-e a magyar vidék olyan énekkart, amely csak jót énekel.

Tisztelettel
Kodály Zoltán